

ЎТМИШГА НАЗАР

4 ЖИЛД, 10 СОН

ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ

ТОМ 4, НОМЕР 10

LOOK TO THE PAST

VOLUME 4, ISSUE 10

ТОШКЕНТ-2021

Бош мухаррир:
Главный редактор:
Chief Editor:

Муртазаева Раҳбар Ҳамидовна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Бош мухаррир ўринбосари:
Заместитель главного редактора:
Deputy Chief Editor:

Джураева Нилуфар Далибаевна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон жаҳон тиллари университети

«Ўтмишга назар» илмий журнали таҳрири маслаҳат кенгаши
редакционный совет научного журнала «Взгляд в прошлое»
Editorial board of the scientific journal Looking into the past

Садуллаев Анатолий Садуллаевич
тарих фанлари доктори,
профессор, академик,
Ўзбекистон Миллий университети

Бобожонова Дилором Бобожонова
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон жаҳон тиллари
университети

Юнусова Хуршида Эркиновна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Кебадзе Мадонна
тарих фанлари доктори, Телави
давлат университети, Грузия

Аширов Адҳам Азимбаевич
тарих фанлари доктори, профессор,
ЎзР ФА Тарих институти

Аззамова Гулчехра Азизовна
тарих фанлари доктори, профессор,
ЎзР ФА Тарих институти

Бурдишвили Майя
тарих фанлари доктори, Телави
давлат университети, Грузия

Кожакеева Ляззат Темировна
тарих фанлари доктори, доцент,
Хотин-қызлар давлат педагогика
университети, Қозогистон

Ульжаева Шохистахон Мамажоновна
тарих фанлари доктори,
Тошкент ким - технология институти

Бабаджанова Нодира Абдуллаевна
тарих фанлари номзоди, доцент.
Ўзбекистон давлат жаҳон
тиллари университети

Рахмонқуловова Зумрад Бойхуразовна
тарих фанлари номзоди, доцент
Ўзбекистон Миллий университети

Гоффоров Шокир Сафарович
тарих фанлари доктори, профессор
Самарқанд давлат университети

Эргашева Юлдуз Алимовна
Тарих фанлари доктори, профессор,
Қарши муҳандислик-иқтисодиёт
институти

Теймураз Ахалмосулишвили
профессор, Телави давлат
университети, Грузия

Халикова Раҳбар Эргашевна
тарих фанлари доктори, профессор,
Тошкент давлат техника университети

Ишанходжаева Замира Райимовна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Абдуллаева Яхшибека Атамуратовна
тарих фанлари доктори, доцент
Нукус давлат педагогика институти

Мустафаева Нодира Абдуллаевна
тарих фанлари доктори
Ўзбекистон Республикаси
Фанлар академияси

Джоробекова Айнур Эшимбековна
тарих фанлари номзоди, профессор,
Дипломатия академияси,
Қозогистон Республикаси

Ширванова Тарана Амирата кызы
тарих фанлари номзоди, доцент
Азербайджон давлат
иқтисодиёт университети

Ерметов Аваз Абдуллаевич
тарих фанлари доктори, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

Саипова Камола Давлаталиевна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

Расулов Абдуллаҳон Нуриддинович
тарих фанлари доктори, профессор
Наманган давлат университети

Ковалев Борис Николаевич
тарих фанлари доктори, профессор
Санкт-Петербург Тарих институту, Россия

Кобзева Ольга Петровна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Ауанасова Алима Мусировна
тарих фанлари доктори, профессор
Давлат тарихи институту, Қозогистон

Бегалинова Калимаш Капсамаровна
фалсафа фанлари доктори, профессор
Ал-Фаробий номидаги Қозогистон
Миллий университети, Қозогистон

Хайдаров Муродилла Махмуталиевич
тарих фанлари доктори, профессор
Ўзбекистон Миллий университети

Алиева Лале
тарих фанлари доктори,
Озарбайжон давлат университети

Исмаилова Алмаз
тарих фанлари доктори,
Догистон мустақил университети

Иноятова Дилярам Маниглиевна
Тарих фанлари доктори (DSc)
Ўзбекистон Миллий университети

Талапов Баҳриддин Алижанович
тарих фанлари номзоди, доцент,
Наманган давлат университети

Одилов Аброр Анварович
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

Толибоева Нодира Одилжоновна
Тарих фанлари бўйича фалсафа доктори
(PhD)

Page Maker | Верстка | Саҳифаловчи: Хуршид Мирзахмедов

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC the city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

МУНДАРИЖА / СОДЕРЖАНИЕ / CONTENT

1. Нодирбек Сайфуллаев ЎЗБЕК ТЕАТР САНЪАТИНИНГ РИВОЖЛАНИШИ ТАРИХИЙ-НАЗАРИЙ КЕСИМДА.....	4
2. Фирюза Мухитдинова ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОНДА АЁЛЛАР ИЖТИМОИЙ МАҶОМИНИНГ ТАРИХИЙ-ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ.....	11
3. Жуммагул Абдураҳмонова, Улугбек Исмоилов ЎЗБЕКИСТОНДА ВИЖДОН ВА ЭЪТИҚОД ЭРКИНЛИГИ ДИНИЙ ОБЪЕКТЛАР ВА ЗИЁРАТГОҲЛАР ФАОЛИЯТИ МИСОЛИДА.....	22
4. Валишер Абиров ЗАМОНАВИЙ ВАТАН ТАРИХИ ДИССЕРТАЦИОН ТАДҚИҚОТЛАРИДА ЎЗБЕК ХАЛҚИ ЭТНОГЕНЕЗИ ВА ЭТНИК ТАРИХИ МАСАЛАЛАРИНИНГ ЁРИТИЛИШИ.....	37
5. Umidjon Boymurodov O'ZBEKISTON VA AFG'ONISTONNING HAMKORLIK MUNOSABATLARI.....	46
6. Muhayyo Gaipova TOSHKENT YOG'OCH O'YMAKORLIGI MAKTABI RIVOJIDA IBRAGIMOVLAR SUOLASI VAKILASINING TUTGAN O'RNI.....	53
7. Бобир Зокиров ЎЗБЕКИСТОН-ХИТОЙ ҲАМКОРЛИГИ ВА УНИНГ ИСТИҚБОЛЛАРИ.....	59
8. Сардор Кенжаев АМИР ТЕМУР ДАВЛАТИ ВА ХИТОЙ (МИН) ИМПЕРИЯСИ ЎРТАСИДАГИ САВДО АЛОҚАЛАРИ ТАРИХИДАН.....	67
9. Оксана Пуговкина ТАССР - ЎЗБЕКИСТОН ССР СОВЕТ МУАССАСАЛАРИДА "СОБИҚ"ЛАР ТАЖРИБАСИ ВА БИЛИМИДАН ФОЙДАЛАНИШ.....	74
10. Gulnara Farmanova XX ASRNING BIRINCHI YARMIDA ZARAFSHON VODIYSI HUDUDIDAGI DASTLABKI ARXEEOLOGIK TADQIQOTLAR VA STRATIGRAFIK QAZISHMALAR.....	86
11. Дилфузда Ҳамидова ЗАРДУШТИЙЛИК ДИНИГА ОИД КУЛОЛЧИЛИК БУЮМЛАРИ ТАРИХИ.....	92
12. Xayitmuod Xurramov OKS SIVILIZATSİYASINING ARAB KO'RFAZIGA TA'SIRI MUAMMOSIGA DOIR AYRIM MULOHAZALAR.....	97

ЎТМИШГА НАЗАР ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ LOOK TO THE PAST

Xayitmurod Xurramov,
Tayanch doktorant,
Termiz davlat universiteti
terdu2012@gmail.com

OKS SIVILIZATSIYASINING ARAB KO'RFAZIGA TA'SIRI MUAMMOSIGA DOIR AYRIM MULOHAZALAR

For citation: Khayitmurod Khurramov. SOME COMMENTS ABOUT THE INFLUENCE OXUS CIVILIZATION IN THE ARABIAN GULF. 2021, vol. 4, issue 10, pp.97-103

 <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9599-2021-10-12>

ANNOTATSIYA

Ma'lumki, Oks sivilizatsiyasi bronza davrida o'zining betakror moddiy madaniyati bilan qator madaniy o'lkkalar: Hind vodiysi, Eron, Mesopotamiya, Elam va boshqa hududlar bilan o'zaro aloqalar olib borgan. Bu aloqalar natijasida o'zaro ta'sir va aks ta'sir munosabatlari shakllangan. Qadimshunos olimlar bu davr tarixshunosligini yoritishda arxeologik va yozma manbalarga murojaat qilishadi. Ushbu tadqiqot Oks sivilizatsiyasi va Arab ko'rfazi mamlakatlarining bronza davriga oid madaniy aloqalari tarixiga bag'ishlangan. Maqolada madaniy aloqalar shtamp muhlar va noyob artifaktlar tahlili asosida yoritib beriladi.

Kalit so'zlar. Dilmun, Magan, dengiz chig'anog'i, Arab ko'rfazi, Bahrayn, Mesopotamiya, Harappa, Gonur, Afg'oniston.

Хуррамов Хайтмурод
Базовый докторант,
Термезский государственный
университет, Термез, Узбекистан
terdu2012@gmail.com

НЕКОТОРЫЕ КОММЕНТАРИИ О ВЛИЯНИИ ОКС ЦИВИЛИЗАЦИИ В АРАБСКОМ ЗАЛИВЕ

АННОТАЦИЯ

Известно, что цивилизация Оксов в бронзовом веке, с ее уникальной материальной культурой, взаимодействовала с рядом культурных стран: Индийской долиной, Ираном, Месопотамией, Эламом и другими регионами. В результате этих отношений формируются взаимодействия и взаимодействия. Археологи обращаются к археологическим и письменным источникам, чтобы пролить свет на историографию этого периода. Это исследование посвящено истории культурных отношений между цивилизацией Окса и странами Арабского залива в бронзовом веке. В статье освещаются культурные связи на основе анализа печатей и уникальных артефактов.

Ключевые слова: Дилмун, Маган, морские моллюски, Арабский залив, Бахрейн, Месопотамия, Хараппа, Гонур, Афганистан.

Khurramov Khayitmurod

Phd student,
Termez state university,
Termez, Uzbekistan
terdu2012@gmail.com

SOME COMMENTS ABOUT THE INFLUENCE OXUS CIVILIZATION IN THE ARABIAN GULF

ANNOTATION

It is known that the Oxus civilization in the Bronze Age, with its unique material culture, interacted with a number of cultural countries: the Indian Valley, Iran, Mesopotamia, Elam and other regions. As a result of these relationships, interactions and interactions are formed. Archaeologists turn to archaeological and written sources to shed light on the historiography of this period. This research is devoted to the history of cultural relations between the Oxus civilization and the countries of the Arabian Gulf in the Bronze Age. The article highlights cultural ties based on an analysis of stamp seals and unique artifacts.

Key words: Dilmun, Magan, marine shell, Arabian Gulf, Bahrain, Mesopotamia, Harappa, Gonur, Afghanistan.

1.Dolzarbliji:

Oks sivilizatsiyasi Markaziy Osiyo janubi uzra yoyilgan, hozirgi O'zbekiston, Tojikiston, Afg'oniston va Turkmaniston hududiga to'g'ri keladigan – qadimda Baqtriya va Marg'iyona deb atalgan, ilk, o'rta, so'nggi bronza davrlariga tegishli bo'lган, miloddan avvalgi 2300-1500 yillarda mavjud bo'lган, qadimgi davr tarixshunosligida alohida iz qoldirgan yirik sivilizatsiyadir. Oks sivilizatsiyasining qo'shni o'lkalarga ta'siri uning me'moriy inshoatlar qurilish uslubi, metal va toshdan yasalgan ajoyib hunarmandchilik mahsulotlari, Hind vodiysi, Eron, Fors ko'rfazi va Mesopotamiya madaniyatlari bilan yirik hajmdagi savdo munosabatlari bilan xarakterlanadi. Ushbu tadqiqot ham sivilizatsiyaning madaniy aloqalari bir qismi bo'lgan Arab ko'rfazi bilan savdo munosabatlariga bag'ishlanadi.

2.Metodlar va o'rganilganlik darajasi:

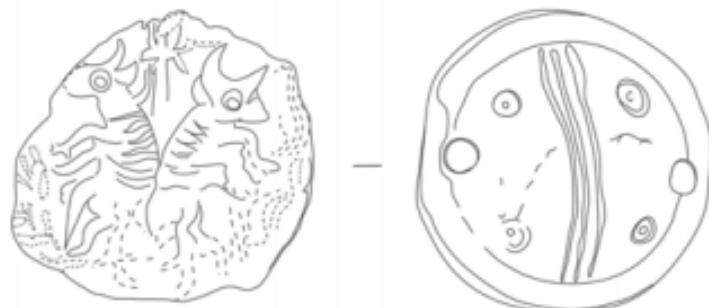
Tadqiqotda tarixiy qiyoslash, solishtirish, tahlil etish, arxeologik yozma manbalardan keng foydalanilgan. Arab-Fors ko'rfazi madaniyatlari va Oks sivilizatsiyasi o'rtasidagi aloqalar miloddan avvalgi 3-mingyillikning oxiri 2-mingyillikning birinchi choragida boshlangan bo'lib, Arabiston yarim oroli arxeologiyasida tez-tez tilga olinadigan mavzudir. Bu mavzu chet el arxeologiyasida alohida o'rganilgan va ushbu tadqiqot ustida V.I.Sarianidi, P.Lombard, E.Askalon, P.Ame, Dyuring Kaspers, E.Oliydam, G.Posseyl, D.Potts, S.Salvatori, M.Tosi, B.Vogt, V.Limans, S.Laursen, P.Steynkeller, H.Krauford va boshqa olimlar Arab ko'rfazidagi Quvayt, Bahrayn, Birlashgan Arab Amirliklari hududlarining bronza oid yodgorliklarida olib borilgan arxeologik tadqiqotlarga asoslanib ilmiy xulosalarini bayon qilishgan.

3.Tadqiqot natijalari:

Ma'lumki, ko'rfazliklar turli xil xomashyolar yoki Mesopotamiyaliklar chet eldan import qiladigan tovarlar aylanishida alohida o'rin tutgan[1]. Akkad davri mobaynida ko'rfaz Dilmun hududi orqali o'tgan Magan/Umon va Mesopotamiya qadimgi savdo-sotig'ining asosiy arteriyasi bo'lgan[2]. Shuningdek, ayni shu davrda Meluhha/Hind vodiysining mixxat yozuvlarida ko'rfaz haqida ilk ma'lumotlar paydo bo'lgan[3]. Magan odatda Birlashgan Arab Amirliklarining hozirgi hududi va Umon sultonligini qamrab olgan bo'lsada, ayrim tadqiqotchilar Fors ko'rfazining bir qismini ham uning tarkibiga kiritishni taklif qilishgan[4]. Dilmun hududi ham o'zgarib turgan, hozirgi Bahrayn va Arabiston yarimorolining Tarut (Saudiya Arabistoni) va Failaka (Quvayt) orollarining bir qismini o'z ichiga olgan. Dilmun va Magandan topilgan topilmalar Mesopotamiya

va Hind vodiysi yodgorliklaridan topilgan topilmalarni o'rganishga o'zining katta hissasini qo'shgani holda, Ko'rfaz keng ma'daniy ta'sirga ega bo'lganligini fransuz arxeologi P.Amening 1986 yilda nashr ettirgan "Tashqi Eron", G.Posseylning 2002 yildagi "O'rta Osiyo ta'sir doirasi" nomli tadqiqotlarida ham ko'rishimiz mumkin[5]. Bu mulohazalar 1970 yillarda boshlanib, 1980 yillardagi yirik tus olgan Arab ko'rfazidagi qazishmalar davomida paydo bo'lgan. Ko'rfaz aholisi Dyuring Kaspers[6] va uning tadqiqotlariga doir maqolalar uchun undan minnatdor bo'lishi kerak va olimning xotirasiga bag'ishlab uning tadqiqotlari kitob holida nashr etilgan[7]. Boshqa qadimshunos tadqiqotchilar ham vaqt -vaqt bilan ushbu muhokama ustida ish olib borishgan[8]. Ushbu tadqiqotlar asosan artifaktlar davr muammosiga bag'ishlangan va shu orqali madaniyatlarning o'zaro ta'siri o'rganilgan. Munozaralar keng ko'lamli, ba'zida qarama-qarshi tus olib, artifaktlarning aniq kelib chiqishi va sanasi haqidagi noaniqliklar muhokama etilgan. So'nngi bir qancha kashfiyotlar bizga O'rta Osiyo va Fors ko'rfazi o'rtasidagi o'zaro munosabatlarning mavjudligi masalasini qayta ko'rib chiqish va aniq yechim topish imkoniyatini beradi.

Biz, birinchi navbatda, Ko'rfaz va Oks o'rtasidagi aloqalarni tasdiqlovchi ikkala hududda ham mavjud bo'lgan artefaktlarni hisobga olishimiz kerak. Kelib chiqishi boshqa hududga mansub bo'lgan xomashyodan tayyorlangan artifaktlarga asoslanib, keng xulosalarga kelishimiz mumkin. Biz Ko'rfaz hududidan keltirilgan ikki dona artifaktning O'rta Osiyodan topilganligini bilamiz(1-rasm).

**1-rasm. Kelib chiqishi noma'lum bo'lgan Dilmun shtamp muhri, Afg'oniston.
(V.I.Sarianidi tomonidan 1986 yilda nashr etilgan)**

Birinchisi, Dilmunning odatiy muhri, uning morfologiysi, o'yma uslubi va ikonografiyasи. Afsuski, uning kelib chiqishi aniq emas. U V.I.Sarianidi tomonidan 1986 yilda nashr etilgan[9] va uning qo'shimcha qilishicha u Afg'onistonga tegishli. Nashrning ancha erta sanasi shuni ko'rsatadiki, topilma Kobul bozoridan olingan bo'lib, o'sha vaqtida talon-taroj qilingan Baqtriya qabrlariga tegishlidir, biroq buni isbotlashning imkoniy yo'q. Faqat chizilgan va uning teskari tomonining izi nashr etilgani holda, o'zida juda murakkab ikonografiyanı ochib beradi, lekin rasm to'liq aniq emas. Tasvirda ikki sigir bir-biriga orqama-orqa joylashtirilgan, tik holda turganini ko'rish mumkin. Bu kashfiyotni hozirda suv ostida qolib ketgan Dvarka(Gujarat)ning Harappa portidan topilgan "Dilmun" shtamp muhri bilan taqqoslagan olim E.Oliydam keyinchalik qayta ko'rib chiqqan[10], ammo uni X. Krouford allaqachon payqagan edi[11]. Garchi, Dvarka bo'lagidagi motif Dilmun ikonografik uslubiga o'xshasada, E.Oliydamning qarashi juda ajablanarli, chunki bizning nazarimida bu muhr to'rtburchak yuzasi tufayli ko'proq Harappa muhrlariga o'xshaydi. Bundan tashqari, va Oliydam ta'kidlaganidek, agar Dilmunning ikonografik repertuarida ikki yoki bir nechta hayvon naqshlari mavjud bo'lsa, hayvonlarning orqama-orqa holati noodatiy va hayvonlar ko'pincha kesishgan tanasi yoki bo'yni bilan tasvirlangan[12].

Afg'onistondan topilgan muhr, uning umumiy uslubi va uning orqa tomoni - to'g'ri burchak ostidagi uchta parallel chiziq bilan bezatilgan keng, teshilgan teshigiga va chiziqlarning har ikki tomoniga to'rtta nuqta-aylana motiflili - xronologik jihatdan Qal'at al-Bahrayn shahrining II davriga, ya'ni Ko'rfaz savdosining juda qizg'in davriga (taxminan miloddan avvalgi 1950-1800 yillar) ishora qiladi.

2-rasm. Gonur hukmdorlar nekropolidagi 3245-qabr. (Marg'iyona arxeologik ekspeditsiyasi)

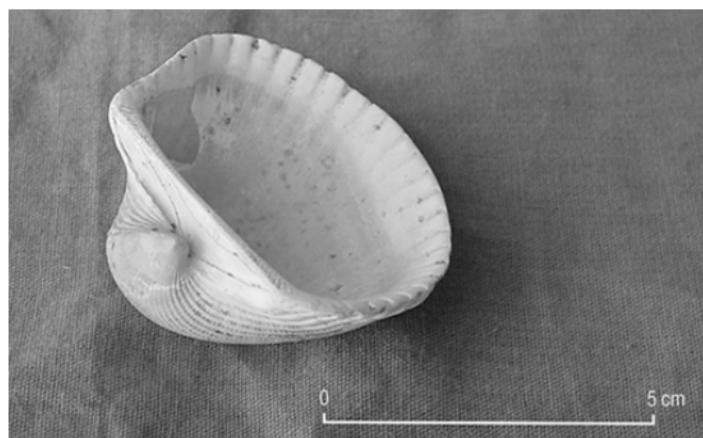
Ikkinci artefakt Gonur shimolidagi "hukmdorlar nekropoli" (3245-qabr) ayol qabridan topilgan. Bu qabr oddiy ikki kamerali qabr hisoblanib, tasodifga ko'ra hech qachon talon-taroj qilinmagan[13]. Topilma to'rtburchak shaklidagi ikki bo'lakli xloritli idish bo'lib, tashqi uzun qirralarida ikkita aylana nuqtasi mavjud. U bilan birga kichikroq qurbanliklar bag'ishlangan xona, boshqa bir qancha artifaktlar: xlorit to'rtta bo'limali katta quti, uning qopqog'ida o'ralgan ilon; kichik silindrsimon va bezatilmagan xloritli idish; dumaloq alabaster idish; tekis gorizontal qirrali tekis silindrli alabasterli idish; fil suyagi kosmetik palitrasи, buzoqni yutayotgan qanotli griffon va nuqtali doiralari bo'lgan fil suyagi buyumlari; ayolning yuzini aks ettiruvchi bo'yalgan qadalma naqshli idish; katta mis/bronza piyola, metal idish; uchburchak mis/bronza spatula va Kardium turkumiga mansub dengiz chig'anog'i topilgan.

3-rasm. Qabr 3245, Gonur hukmdor Nekropolidan topilgan xlorit idish.

4-rasm. Qabr 3245, Gonur hukmdor Nekropolidan topilgan dafn ma'rosimi ashyolari

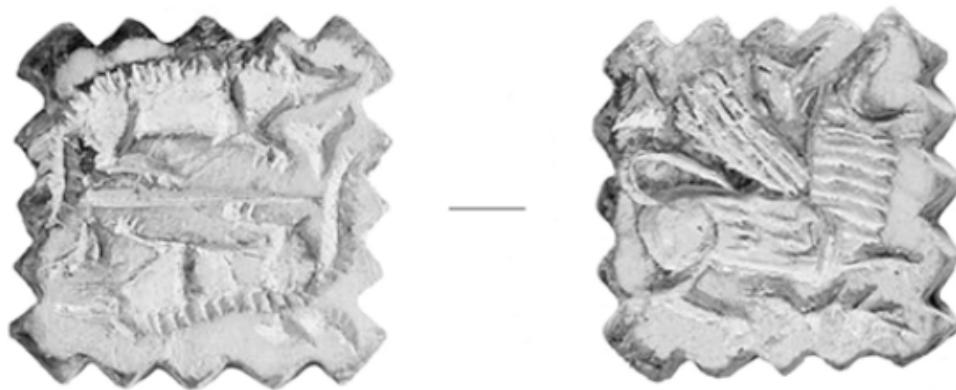

5-rasm. Qabr 3245, Gonur hukmdor Nekropolidan topilgan Kardium uslubidagi dengiz chig'anog'i

Katta xonadan topilgan ayolning bir qo'lida fayans bilaguzuk va mayda oltin, lapis va boshqa yarim qimmatbaho toshlardan yasalgan marjon taqilgan. Bu topilmalar atrofida bir nechta sopol idishlar bo'lgan. Bu artefaktlarning bir nechta mashhur Balujistonidan topilgan Kvetta topilmalari bilan yaqin o'xshashliklarga ega va shubhasiz BMAK bilan bog'liq bo'lgani holda[14], ularning ko'pchiligi, shuningdek, turli janubiy hududlar bilan yaqin aloqada ekanliklariga ishora qiladi.

Eronda birinchi marta aniqlanayotgan (Susa va Tepe Yahyoda), lekin asosan Arab ko'rfa zida ishlab chiqariladigan bu oxirgi artefakt xloritning so'nggi klassik uslubi bilan bog'liq bo'lishi mumkinligi xususida fikr yuritayotgan tadqiqotchilar talaygina topiladi[15].

Arab ko'rfa zidan topilgan BMAK bilan aloqalarni tasdiqlovchi artefaktlar ancha ko'p, lekin, BMAK bilan importi aniq bo'lganlarini ajratish har doim ham oson emas va ular mahalliy darajada ishlab chiqarilishi ham mumkin edi. BMAKdan import qilingani aniq bo'lgan muhr 1985 yilda Bahrayn orolidagi Madinat Hamad qabristonidan topilgan. Bu toshdan yasalgan, teshilgan, kvadrat/rombli muhr yoki amuletdir. Bir tomonida dumi katta va yoyilgan, qanotli sher tasvirlangan.

6-rasm. Bahrayndagi Madinat Hamad qabristonidan topilgan BMAK shtamp muhri yoki amulet. (Bahrayn milliy muzeyi)

Boshqa tomonida esa ikki xil narsani ko'rish mumkin: birida ikkita bo'ri gorizontal ustida va pastida joylashgan bo'lsa, boshqa tomonida geometrik shakllar yoki hayvonlar (ilon bo'lishi mumkin) tasviri tushurilgan degan xulosaga kelishgan[16]. Bu shtamp muhri BMAKda tez-tez uchraydigan turga tegishli[17]. Afsuski mashhur topilmalar ko'pchiligi antikvar bozorlaridan keladi yoki uyda shaxsiy kolleksiyalarda saqlanadi[18], ammo Marg'iyonadan keltirilgan topilmalar lokalizatsiyasi noma'lum (ko'proq Shimoliy Gonur va Togolok 21 yodgorliklari). Yuqoridagi

topilmalar Arab ko'rfazi va Oks sivilizatsiyasi o'rtaqidagi miloddan avvalgi III-II mingyilliklardagi o'zaro aloqalardan darak bermoqda.

4.Xulosalar:

Yuqoridagi topilmalar Arab ko'rfazi va Oks sivilizatsiyasi o'rtaqidagi miloddan avvalgi III-II mingyilliklardagi o'zaro aloqalardan darak bermoqda. Arab ko'rfazidan keltirilgan ikkita artifaktning Marg'iyona hududidan topilishi quyidagi xulosalarni bermoqda: 1 Fil suyagi buyumlari yoki fayans bilaguzuklari topilgani uchun Hind vodiysi bilan; 2 Alebaster idishlar va qopqog'ida ilon motifli to'rt qismli xloritli quti jihatidan Eron/Balujiston bilan; 3 Dengiz chig'anog'i va kesilgan nuqta doiralari bo'lgan ikki bo'lakli idish jihatidan Arab ko'rfazi bilan madaniy aloqalar bo'lganligidan dalolat beradi. BMAKdan import qilingani aniq bo'lgan muhr 1985 yilda Bahrayn orolidagi Madinat Hamad qabristonidan topilishi esa aks ta'sir munosabatlaridan guvohlik bermoqda.

Iqtiboslar/Сноски/References:

1. Oppenheim, A.L. 1954. "Seafaring merchants of Ur". Journal of American Oriental Society 74: 6-17. Leemans, W.F. 1960. Foreign Trade in the Old Babylonian Period. Leiden: Brill.
2. Potts, D.T. 1990. The Arabian Gulf in Antiquity. I. From Prehistory to the Fall of the Achaemenid Empire. Oxford: Clarendon Press. Begemann, F., A. Hauptmann, S. Schmitt-Stecker and G. Weisgerber 2010. "Lead isotope and chemical signature of copper from Oman and its occurrence in Mesopotamia and sites on the Arabian Gulf coast". Arabian Archaeology and Epigraphy 21: 135-169.
3. Laursen, S. and P. Steinkeller 2017. Babylonia, the Gulf Region, and the Indus. Archaeological and Textual Evidence for Contact in the Third and Early Second Millennia B.C. Mesopotamian Civilization 21. Winona Lake: Eisenbrauns.
4. Possehl, G.L. 2002. The Indus Civilization. A Contemporary Perspective. Walnut Creek: Altamira. Potts, D.T. 2016. People of the Lower Sea. Magan and its Neighbours. The Archaeological Heritage of Oman, vol. 3. Mascate: Ministry of Heritage and Culture, Sultanate of Oman.
5. Possehl, G.L. 2007. "The Middle Asian Interaction Sphere. Trade and Contact in the 3rd Millennium BC". Expedition 49(1): 40-42.
6. During Caspers, E.C.L. 1989. "Some remarks on Oman". Proceedings of the Seminar for Arabian Studies 19: 13-31. 1992. "Intercultural/mercantile contacts between the Arabian Gulf and South Asia at the close of the third millennium BC". Proceedings of the Seminar for Arabian Studies 22: 3-28. 1994a. "Triangular stamps seals from the Arabian Gulf, once again". Proceedings of the Seminar for Arabian Studies 24: 97-114. 1994b. "Further Evidence for 'Central Asian' materials from the Arabian Gulf". Journal of the Economic and Social History of the Orient 37: 33-53. 1994c. "Non-Indus Glyptics in a Harappan Context". Iranica Antiqua 29: 83-106. 1996. "Local MBAC materials in the Arabian Gulf and their manufacturers". Proceedings of the Seminar for Arabian Studies 26: 47-64.
7. Olijdam, E. and R.H. Spoor (eds.) 2008. Intercultural relations between South and Southwest Asia. Studies in commemoration of E.C.L. During Caspers (1934-1996). BAR International Series 1826. Oxford: Archaeopress.
8. Tosi, M. 1974. "Some data for the study of prehistoric cultural areas on the Persian Gulf". Proceedings of the Seminar for Arabian Studies 4: 145-171. Masson, V.M. 1988. Altyn-Depe. University Museum Monograph, 55. Philadelphia : University Museum, University of Pennsylvania. Potts, D.T. 1983. "Barbar miscellanies". In Dilmun. New Studies in the Archaeology and Early History of Bahrain, ed. D.T. Poots. Berliner Beiträge zum Vorderen Orient, Bd. 2. Berlin: Dietrich Reimer, pp. 127- 129. 1993. "A new Bactrian find from southeastern Arabia". Antiquity 67: 591-596. 2008. "An Umm an-Nar-type compartmented soft-stone vessel from Gonur Depe, Turkmenistan". Arabian Archaeology and Epigraphy 18: 167-180. Amiet, P. 1986. L'âge des échanges inter-iraniens, 3500-1700 avant J.-C. Paris:

- Réunion des musées nationaux. Olijdam, E. and R.H. Spoor (eds.) 2008. Intercultural relations between South and Southwest Asia. Studies in commemoration of E.C.L. During Caspers (1934-1996). BAR International Series 1826. Oxford: Archaeopress. Weeks, L. 2016. "Iran and the Bronze Age Metals Trade in the Persian Gulf". International Journal of the Society of Iranian Archaeologists 2(3): 13-25.
9. Sarianidi, V.I. 1986. Die Kunst des Alten Afghanistan. Architektur, Keramik, Siegel, Kunstwerke aus Stein und Metall. Leipzig : E.A. Seemann.
10. Olijdam, E. 2008. "A Possible Central Asian Origin for the Seal-Impressed Jar from the 'Temple Tower' at Failaka". In Intercultural relations between South and Southwest Asia. Studies in commemoration of E.C.L. During Caspers (1934-1996), eds. E. Olijdam & R.H. Spoor. BAR International Series 1826. Oxford: Archaeopress, pp. 268-287.
11. Crawford, H. 1998. Dilmun and its Gulf neighbours. Cambridge: Cambridge University Press.
12. Al-Sindi, K. 1999. Dilmun Seals, Part One. Bahrain: Ministry of Cabinet Affairs and Information & Bahrain National Museum.
13. Sarianidi, W. 2005. Gonurdepe, Türkmenistan. City of Kings and Gods. Aşgabat: Miras.
- Potts, D.T. 2008. "An Umm an-Nar-type compartmented soft-stone vessel from Gonur Depe, Turkmenistan". Arabian Archaeology and Epigraphy 18: 167-180.
- Salvatori, S. 2010. "Thinking around Grave 3245 in the 'Royal Graveyard' of Gonur (Murghab Delta, Turkmenistan)". In Na puti otkrytiya tsivilizatsii. [On the Track of Uncovering a Civilization]. Trudy Margianskoj Arkheologicheskoy Ekspeditsii, 3, eds. P.M. Kozhin, M.F. Kosarev and N.A. Dubova. SanktPetersburg: Aletejja, pp. 244-257.
14. Jarrige, J.-F. and M.U. Hassan 1989. "Funerary complexes in Baluchistan at the end of the third millennium in the light of recent discoveries at Mehrgarh and Quetta". In South Asian Archaeology 1985, eds. K. Frifelt and P. Sorensen. Copenhagen: Curzon Press, pp. 150-166.
15. Vogt B. 1985. "The Umm an-Nar Tomb A at Hili North: A preliminary report on three seasons of excavation, 1982-1984". Archaeology in the United Arab Emirates IV: 20-37.
- David, H. 1996. "Styles and Evolution: Soft stone vessels during the Bronze Age in the Oman Peninsula". Proceedings of the Seminar for Arabian Studies 26: 31-46.
16. Crawford, H. and K. Al-Sindi 1995. "A seal in the collections of the National Museum, Bahrain". Arabian Archaeology and Epigraphy 6: 1-4.
- During Caspers, E.C.L. 1994a. "Triangular stamps seals from the Arabian Gulf, once again". Proceedings of the Seminar for Arabian Studies 24: 97-114.
- During Caspers, E.C.L. 1996. "Local MBAC materials in the Arabian Gulf and their manufacturers". Proceedings of the Seminar for Arabian Studies 26: 47-64.
- Sarianidi, V. 1998. Myths of Ancient Bactria and Margiana on its seals and amulets. Moscow: Pentagraphic Ltd.
- Salvatori, S. 2000. "Bactria and Margiana Seals: A New Assessment of Their Chronological Position and a Typological Survey". East and West 50: 97-145.
- Lombard, P. and N. Boksmati-Fattouh 2017. "Dilmun i gorizonty mezhdunarodnoj torgovli / [The Power of Trade]". In N. Koslova (ed.) In the Land of Dilmun where the sun rises. Archaeological Treasures from the Bahrain National Museum (3rd – 1st Millenia B.C.). Saint-Petersburg: The State Hermitage Publishers, pp. 56-67.
17. Salvatori, S. 2000. "Bactria and Margiana Seals: A New Assessment of Their Chronological Position and a Typological Survey". East and West 50: 97-145.
18. Sarianidi V.I. 1981. "Seal-amulets of the Murghab style". In The Bronze Age civilization of Central Asia, ed. P. Kohl. New York: M.E. Sharpe, pp. 221-255.

ЎТМИШГА НАЗАР
4 ЖИЛД, 10 СОН

ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ
ТОМ 4, НОМЕР 10

LOOK TO THE PAST
VOLUME 4, ISSUE 10